

Jerzy Czesław SUPREWICZ

Badania socjologiczne nad szkolnictwem górniczym w Polsce

Sociological Studies on the System of Mining Schools in Poland

Głównym celem artykułu jest analiza stanu badań socjologicznych i socjologizujących nad polskim szkolnictwem górniczym. Wybór i sformułowanie tematu wydaje się zasadne z kilku względów. Piśmiennictwo i badania socjologiczne dotyczące szkolnictwa górniczego nie są bogate, ale jednocześnie mają duże znaczenie, gdyż dotyczą specyficznego działu szkolnictwa zawodowego, przygotowującego wykwalifikowane kadry dla szczególnie ważnego działu w gospodarce narodowej. Szkolnictwo górnicze, ze względu na cechy osobowości zawodowej górnika, funkcjonuje w ścisłym powiązaniu z zasobami geofizycznymi i przemysłem wydobywczym. Te względy wskazują, jak przydatne są prace i badania socjologii zne.

Lokując przegląd literatury socjologicznej zamierzam przedstawić dorobek przedwojenny, a następnie skoncentruję się na pracach, które ukazały się w Polsce powojennej. Zajmowałem się pracami ważnymi ze społecznego punktu widzenia, dlatego nie jest to przegląd pełny i systematyczny. Prezentowane tu prace socjologiczne często są wrywkowe, niekiedy mają charakter interdyscyplinarny. Objawia się to w postaci socjologiczno-pedagogicznej, jak również socjologiczno-psychologicznej.¹ W związku z tym przegląd ten przedstawiony zostanie w formie grup tematycznych.²

Pozwoli to stwierdzić, co dotychczas zrobiono w tej dziedzinie z punktu widzenia socjologicznego, a co jest do zrobienia w najbliższym czasie.

¹ Intensywny rozwój szkolnictwa górniczego różnych typów nastąpił dopiero po roku 1945.

² Uwzględniam także niektóre prace pedagogiczne i psychologiczne, mające znaczenie dla socjologii szkolnictwa górniczego.

Prezentacja ta ma jeszcze jeden cel. Przedstawiony dorobek socjologów powinien być wykorzystany w funkcjonowaniu i doskonaleniu szkolnictwa górniczego.

FUNKCJE SPOŁECZNE SZKÓŁ GÓRNICZYCH

Szkolnictwo górnicze spełnia szereg istotnych funkcji we współczesnym społeczeństwie. Wynika to z jego miejsca i roli w całokształcie kształcenia zawodowego. Każdy system społeczny szkoły pełni dwie podstawowe funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną. Pierwsza wynika ze struktury oświaty. Jej realizacja wytwarza określone zjawiska wewnątrzszkolne, wpływające na funkcjonowanie szkoły. Druga zaś jest konsekwencją postanowień zbiorowości powołującej szkołę do istnienia, organizującej szkolnictwo oraz zapewniającej mu bazę materialną i warunki ciągłości działania.³

Generalnym dysponentem szkolnictwa górniczego jest w polskich warunkach państwo. Zarówno konkretna szkoła, jak i szkolnictwo jako całość zawsze działa w określonym kontekście nadrzędnym. Składają się nań: kultura narodowa i ideologia społeczeństwa oraz aktualne potrzeby gospodarki narodowej. Wynika z tego, że funkcje społeczne szkół górniczych zawierają się w ich społecznym oddziaływaniu. Funkcje te są istotne o tyle, że społeczeństwo jako całość, jak i poszczególne społeczności lokalne, w których szkoły te działają, oczekują określonych efektów. Może to być na przykład podnoszenie prestiżu danej społeczności, jej awans kulturalny czy pomnażanie dóbr materialno-ekonomicznych. Najważniejsze jednak oczekiwanie odnosi się do właściwego przygotowania młodzieży pod względem intelektualnym i zawodowym. Od szkół górniczych wymaga się, aby przyszli górnicy zdobyli przygotowanie zawodowe, które byłoby na miarę specyfiki środowiska, czasu i wykonywanej w przyszłości pracy.⁴

Szkolnictwo zawodowe, a w tym także i szkolnictwo górnicze, rozbudowane w rejonach uprzemysławianych, nie zawsze jest w stanie wszechstronnie przygotować zawodowo okoliczną ludność do pracy w danym przemyśle. Jak stwierdza J. Turowski, realizacja funkcji społecznych przez różne instytucje musi opierać się na trzech ideałach: a) idei wzrostu gospodarczego, b) idei pełnego, racjonalnego i wszechstronnego wykorzystania zasobów ludzkich, c) idei równości społecznej rozumianej jako wy-

³ T. Gołaszewski: *Szkoła jako system społeczny*, Warszawa 1977, s. 53 i n.

⁴ Funkcje społeczne szkolnictwa górniczego w Lubelskim Zagłębiu Węglowym są szczególnie specyficzne. Związane są z tworzeniem i kształtowaniem środowiska społecznego wokół powstającego przemysłu węglowego. W regionie tym tworzy się dotychczas nie znana zbiorowość, w której główną rolę odgrywają absolwenci szkół górniczych L.Z.W. Od tego, jak zostaną ukształtowani i przygotowani do przyszłej pracy przez te szkoły będzie zależał w znacznym stopniu przyszły obraz regionu.

równywanie udziału w dochodzie narodowym ludności lub wyrównywanie poziomu stopy życiowej ludności.⁵

Realizacja funkcji społecznych z praktycznego punktu widzenia mieści się w trzech grupach zagadnień i służy:

1) stwarzaniu stałych załóg produkcyjnych o pożądanym kwalifikacjach dla górnictwa;

2) stwarzaniu dogodnych warunków życia załogom produkcyjnym i podnoszeniu jakości bytu mieszkańców;

2) minimalizacji napięć i konfliktów społecznych związanych z budową przemysłu górniczego, szczególnie nie znanego w danym regionie.

Ad 1. Szczególnie jaskrawo ten problem występuje w nowo budowanych zagłębiach i kopalniach, np. w przypadku Lubelskiego Zagłębia Węglowego. Chodzi o taką załogę, która będzie odznaczała się odpowiednim przygotowaniem zawodowym i o odpowiednią motywację do pracy w kopalni.⁶ W społecznym oddziaływaniu szkoły górnicze muszą brać pod uwagę spadek atrakcyjności bodźców ekonomicznych. Jest to związane ze stałym wzrostem standardów życia ogółu obywateli społeczeństwa. Dlatego punkt ciężkości przesuwają się na bodźce pozaekonomiczne: warunki i bezpieczeństwo pracy, kultura stosunków międzyludzkich, perspektywy awansu życiowego i zawodowego, warunki mieszkaniowe i usługowe.

Ad 2. Należy tu uwzględnić standardy mieszkaniowe i usługowe. W regionach, w których dotychczas przemysł górniczy nie występował, dochodzi do zderzenia się dwóch światów. Następuje nagle wtargnięcie cywilizacji wielkoprzemysłowej w świat powolnych przemian gospodarczych i kulturalnych. Dlatego problemy te winny znaleźć swoje miejsce w funkcjonowaniu i oddziaływaniu szkół górniczych.

Ad 3. Szkoły górnicze, realizując swoje funkcje społeczne, mogą w poważnym stopniu przyczynić się do minimalizacji napięć i konfliktów społecznych towarzyszących procesowi industrializacji. Jak wykazały badania socjologiczne przeprowadzone we wcześniej powstających ośrodkach przemysłowych, konflikty te powstają najczęściej w następujących dziedzinach: demograficznej, społeczno-ekonomicznej i infrastruktury społecznej. To powoduje konflikty społeczne, co wyraża się w różnych zjawiskach patologii społecznej.⁷

⁵ J. Turowski: *Cele społeczne rozwoju regionu Lubelskiego Zagłębia Węglowego i wyptywające z nich wnioski praktyczne*, [w:] *Materiały dla potrzeb planowania rozwoju Aglomeracji Lubelskiej i Lubelskiego Zagłębia Węglowego*, Warszawa 1975, s. 58.

⁶ Potwierdziły to badania prowadzone przez placówki psychologiczne i socjologiczne Głównego Instytutu Górnictwa Śląskiego Instytutu Naukowego.

⁷ Jak wykazują dotychczasowe badania socjologiczne, wiele miast powstających i rozwijających się w sąsiedztwie wielkiego przemysłu nie stało się pełnowartościową, wielofunkcyjną jednostką osadniczą. Problemy te bliżej omawiają

Szkolnictwo górnicze powinno także uwzględniać następujące problemy:

1. Prowadzenie długofalowej polityki zmierzającej do ciągłego przekształcania świadomości i postaw mieszkańców danego regionu.

2. Wprowadzenie do szkół górniczych, placówek kulturalnych, środków masowego przekazu treści służących integracji nowych zbiorowości i krzewieniu odpowiedniego stylu życia.

3. Zwracanie uwagi na sprawy wychowania młodzieży i kształcenia zainteresowań zawodowych oraz aspiracji związanych z zawodem górniczym.

4. Niedopuszczenie do monokultury zawodowej w danym regionie, co jest zasadniczym rysem nowych miast.

5. Zachowanie i uwzględnienie tradycji kulturowych regionu.

6. Łagodzenie konfliktów społecznych, potęgowanych przez nadawanie priorytetów w różnych dziedzinach ludności napływowej, co na przykład widoczne jest w Lubelskim Zagłębiu Węglowym.

Te i inne problemy szkolnictwo górnicze powinno uwzględniać realizując trzy zasadnicze funkcje: dydaktyczną, socjalizacyjną i gospodarczą. W wyniku realizacji tych funkcji można spodziewać się, że szkoła górnicza wykształci u przyszłych górników właściwe postawy społeczne i zawodowe.

ANALIZA I TYPOLOGIA BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH NAD SZKOLNICTWEM GÓRNICZYM

Literatura socjologiczna dotycząca szkolnictwa górniczego zostanie przedstawiona według następujących działów badawczych:

1) badania i publikacje dotyczące historii szkolnictwa górniczego w Polsce;

2) badania dotyczące specyfiki zawodu górniczego,

3) badania i prace poświęcone modelowi i roli szkoły górniczej na tle systemu szkolnictwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki tego modelu,

4) prace analizujące szkołę górniczą od strony jej funkcji oświatowo-

A. Wallis: *Społeczne progi miast o szybkim rozwoju*, „Miasto” 1971, nr 2;
B. Jałowicki: *Człowiek w przestrzeni miasta*, Katowice 1980; id.: *Socjologia stosowana jako instrument planowania przestrzennego*, „Studia Socjologiczne” 1974, nr 14; id.: *Planowanie społeczno-terytoryjnego rozwoju miast i społeczności terytorialnych a badania socjologiczne*, praca zbior. pod red. S. Nowakowskiego i W. Mirowskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980; *Teorie socjologii miasta a problemy społeczne miast polskich*, Materiały socjologów miasta, Lublin, 9—10 grudnia 1980, praca zbior. pod red. E. Keltenberg-Kwiatkowskiej, P. Kryczki, W. Mirowskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983.

-wychowawczych, co wskazuje na faktyczne przygotowanie do wybranego zawodu,

5) publikacje socjologiczne związane z regionem, gdzie funkcjonują szkoły górnicze.

Socjologiczny i socjologizujący dorobek badawczy nad szkolnictwem górniczym ma charakter wielowątkowy. Dla większej przejrzystości uporządkowano go stosując klasyfikację korespondującą z najczęściej podejmowanymi tematami.

Pierwszy z wymienionych działów badawczych koncentruje się na istocie i ewolucji szkolnictwa górniczego w Polsce. To pozwala ocenić dotychczasowy dorobek tego szkolnictwa. Należy pamiętać, że szkolnictwo zawodowe, w tym także i górnicze, ma bogate tradycje. Jego początki są związane z osobą Ignacego Konarskiego (brat Stanisława), który w roku 1761 założył w Opolu Lubelskim pierwszą w Polsce szkołę rzemieślniczą, będącą pierwowzorem szkół zawodowych *sensu stricto*.

Wśród badaczy zajmujących się historią szkół górniczych i górnictwa należy wymienić: M. Franka⁸, L. Białoń-Soczyńską⁹, K. Duraj-Nowakową.¹⁰ Cenna jest także praca *Zarys dziejów górnictwa na ziemiach polskich* pod redakcją J. Pazdura.¹¹ Do tego typu badaczy należy także zaliczyć J. Ziębę¹² i T. Czajkowskiego.¹³ W nieco inny sposób traktują historię szkół górniczych prace opierające się na pamiętnikach. Ukazują one ducha i kulturę stanu górniczego. Godzi się tu przede wszystkim wymienić *Zyciorysy górników* opracowane przez J. Chałasińskiego¹⁴, pracę J. Jaronia *Z pamiętnika Górnioślązaka*¹⁵, *Pamiętniki górników*¹⁶ oraz zbiór studiów B. Gołębiowskiego.¹⁷

⁸ M. Frank: *Z historii rozwoju szkolnictwa górniczego w Polsce*, „Gospodarka Górnictwa”, R. V, 1955, nr 12; *Przemysł węglowy w Polsce Ludowej*, „Organizacja i Zarządzanie”, Katowice 1965.

⁹ L. Białoń-Soczyńska: *Zasadnicze szkoły górnicze kopalń węgla kamiennego*, Warszawa 1964.

¹⁰ K. Duraj-Nowakowa: *Z dziejów szkolnictwa górniczego*, „Chowanna” 1975, nr 1.

¹¹ *Zarys dziejów górnictwa na ziemiach polskich*, t. I i II, praca zbior. pod red. J. Pazdura, Katowice 1960 i 1961.

¹² J. Zięba: *Z historii szkolnictwa górniczego w Polsce*, „Szkoła Zawodowa” 1955, nr 23, s. 4—6.

¹³ T. Czajkowski: *Dorobek szkół górniczych*, „Gospodarka Górnictwa”, R. III, 1953, nr 7—8, s. 10—13.

¹⁴ *Zyciorysy górników*, wstęp G. Morcinek, opracowanie socjologiczne J. Chałasiński, Katowice 1949.

¹⁵ J. N. Jaron: *Z pamiętnika Górnioślązaka*, Katowice 1932.

¹⁶ *Pamiętniki górników*, oprac. B. Gołębiowski, Katowice 1973.

¹⁷ B. Gołębiowski: *Dialog pokoleń. Studia nad socjologicznymi i kulturowymi zagadnieniami dialogu i następstwa pokoleń w Polsce XX wieku*, Warszawa 1980.

Na osobne potraktowanie zasługuje rozprawa W. Zalewskiego *Dzieje górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich do r. 1806*.¹⁸ Jest to książka cenna z wielu względów. Najważniejsze, że stanowi ciekawą próbę zarysowania genealogii kultury górniczej w kontekście kultury narodowej. Jak pisze J. Giertych w przedmowie do tej pracy: „wnioski autora są rewelacyjne; twierdzi on, że pierwotne podwaliny górnictwa i hutnictwa śląskiego, średniowieczne, a nawet wczesnonowoczesne, były polskie. Że naród polski jest historycznie nie tylko narodem rolników, ale rolników i górników. Że przez utratę Śląska przez Polskę, rozwój przemysłowy Śląska nie został przyśpieszony, ale opóźniony”.¹⁹

Drugi krąg tematyczny obejmuje prace socjologiczne o specyfice zawodu górnika. Polega ona na swoistych cechach osobowościowych, niezbędnych w tym zawodzie a ukształtowanych przez historię, jak też narzuconych przez samą pracę. Jak pisze B. Krupiński, cechy te to przede wszystkim: „zmysł orientacji, zdyscyplinowanie w gromadzie, wyobraźnia, tęsknota do słońca, harmonii i piękna, skrępowane samopoczucie, przestrzeganie hierarchii”.²⁰ Górnictwo jest zatem zawodem antyindywidualnym, kształtującym ideę wspólnoty pracy i losu w niespotykanej postaci wśród innych zawodów.

Ducha tego zawodu oddaje wypowiedź Gustawa Morcinka we wstępie do *Życiorysów górników*: „Społeczeństwo górnicze tworzy bowiem jakieś osobliwe bractwo, w którym obowiązują inne zwyczaje, surowa etyka zbiorowa, solidarność pracy w niebezpieczeństwie, spotykana chyba tylko w rowach strzeleckich, odrębna skala uczuciowa i to podświadome może przekonanie, że w kopalni podczas pracy, a przede wszystkim podczas groźnego niebezpieczeństwa, nie ma już wśród nich ludzi różniących się między sobą poglądami politycznymi czy religijnymi, wykształceniem lub czymkolwiek innym — jak to ma miejsce na powierzchni — lecz tylko człowiek [...]. Klimat moralny i psychiczny kopalni jest jedyny w swoim rodzaju. Nie spotyka się go już nigdzie na świecie. Wyjątkowo może u marynarzy na morzu, gdy skazani są tylko na własne siły, wspólne siły wobec nienawistnego im żywiołu”.²¹ Do bardziej znaczących analiz w tej dziedzinie należy zaliczyć pracę W. Mrozek *Zawód górnika w świetle badań socjologicznych*.²² Autorka przedstawia tu specyfikę stanu górniczego i jego

¹⁸ W. Zalewski: *Dzieje górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku do roku 1806*, Madryt 1967.

¹⁹ *Ibid.*, s. 445.

²⁰ B. Krupiński: *Impresje o górnictwie jutra*, „Perspektywy” 1972, nr 4, s. 28—29.

²¹ *Życiorysy górników*, s. 10—11.

²² W. Mrozek: *Zawód górniczy w świetle badań socjologicznych*, „Zaranie Śląskie” 1962, nr 4, s. 834—848.

dumę. Rozprawy J. Więcka²³, Z. Pucka²⁴, J. Batorskiego²⁵ i C. Man-ka²⁶ pokazują specyfikę zawodu górnika na tle środowiska społecznego Śląska, jego tradycji kulturowych i dynamiki przemian. Do tej grupy tematycznej należy także po części zaliczyć prace A. Stojaka²⁷ i E. Czar-skiego²⁸, ukazujące swoistość górnictwa od strony postaw i ocen tego za-wodu. Uwzględniają one specyficzne warunki społeczno-techniczno-orga-nizacyjne, w których jest on wykonywany. Swoistość zawodu górniczego wyraża się w jego specyficznej kulturze, co ukazują rozważania J. Ligę-zy²⁹ i M. Żywirskiej.³⁰

Trzecia kategoria badań i opracowań dotyczy szeroko rozumianego mo-delu i roli szkolnictwa górniczego w systemie kształcenia zawodowego w Polsce. Szczególnie chodzi tu o specyficzne cechy modelowe szkolnictwa górniczego, poczynając od zasadniczych szkół górniczych, a kończąc na szkolnictwie wyższym o profilu górniczym. Autorzy, którzy poświęcają swoje prace tej problematyce to T. Nowak³¹ i T. Łaciak³². Podobny cha-rakter mają opracowania, które dotyczą kierunków rozwojowych szkol-nictwa górniczego i stanu szkolenia zawodowego w resorcie górnictwa.³³ Jednocześnie są one podsumowaniem dorobku w tej dziedzinie, a także za-wierają plany rozwojowe szkół górniczych. Interesujące badania przepro-

²³ J. Więcek: *Przemiany w strukturze załóg dolowych kopalń węgla kamiennego „Murcki” i „Dębno” w latach 1958—1964*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. VII, Katowice 1970.

²⁴ Z. Pucek: *Atrakcyjność zawodu górniczego na tle życzeń zawodowców i oświatowych dążeń młodzieży szkolnej Rybnickiej Okręgu Węglowego*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, T. VII, Katowice 1970.

²⁵ J. Batorski: *Motywy wyboru zawodów górniczych*, „Kultura i Społeczeństwo”, T. XXVII, nr 2, s. 171—182.

²⁶ C. Manek: *Motywy wyboru zasadniczej szkoły górniczej przez absolwentów szkoły podstawowej. Szkoła—Zawód—Praca. Materiały ze zgrupowania naukowego IKZ*, Warszawa 1974, s. 267—272.

²⁷ A. Stojak: *Wpływ techniczno-organizacyjnych zmian w kopalni na zmianę pozycji społecznej górnika*, [w:] *Socjologia zawodów*, praca zbior. pod red. A. Sarapaty, Warszawa 1965, s. 387—394.

²⁸ E. Czariski: *Płynność załóg w górnictwie*, „Gospodarka Planowa” 1979, nr 7—8.

²⁹ E. Ligęza: *Kultura grupy górniczej*, „Zaranie Śląskie” 1959, z. 1.

³⁰ M. Żymirska: *Problem badania kultury grup zawodowych*, „Zaranie Śląskie” 1959, z. 1.

³¹ T. Nowak: *Kształcenie kadr górniczych*, „Wiadomości Górnicze” 1962, nr 7—8.

³² T. Łaciak: *O szkolnictwie górniczym*, „Wiadomości Górnicze” 1954, nr 7—8.

³³ *Kierunki rozwoju szkolnictwa górniczego. Materiały z czwartego posiedzenia odbytego w dniu 29 kwietnia 1974 r.*, Międzyresortowe Kolegium do Spraw Szkol-nictwa Zawodowego, Warszawa 1975; *Informacja o stanie szkolnictwa zawodowego w resorcie górnictwa w roku 1980*, Ministerstwo Górnictwa, Zarząd Szkolenia Za-wodowego, Katowice 1981.

wadziła także L. Białoń-Soczyńska. Wyniki i wnioski zostały zawarte w książce *Zasadnicze szkoły górnicze kopalń węgla kamiennego*.³⁴

Wszystkie opracowania z tej grupy tematycznej wykazują, że model kształcenia w szkołach górniczych powinien opierać się na trzech zasadach:

a) takim kształceniu osobowości, aby młodzież górnicza wyrastała na ludzi mogących w pełni uczestniczyć w zbiorowym wysiłku społeczeństwa (szczególnie liczącym się w górnictwie),

b) bieżące zaznajamianie kandydatów z zagadnieniami życia społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego,

c) zapewnianie uczniom podstaw kształcenia (rozwijanie zdolności poznawczych, rozbudzanie zainteresowań, tworzenie podstaw światopoglądu), umożliwianie zdobycia umiejętności zawodowych zgodnie z potrzebami społecznymi i osiągnięciami naukowo-technicznymi.

Probleмами związanymi z rekrutacją do szkół górniczych oraz kryteriami przyjęć zajmowali się S. Bułak³⁵ i H. Kamieniecki.³⁶ Odpowiedzi na pytanie, jak przedstawia się przygotowanie do zawodu górniczego, próbują dostarczyć artykuly: T. Czajkowskiego³⁷, S. Cholewy³⁸, B. Kisielela³⁹, T. Łaciaka⁴⁰, R. Koniecznego⁴¹, T. Nowaka⁴², T. Szymaszka⁴³ i C. Manka⁴⁴. Ta tematyka badawcza mieści się w czwartym kręgu, który porusza problemy przygotowania do górnictwa i identyfikacji z tym zawodem w przyszłości.⁴⁵

³⁴ Białoń-Soczyńska: *Zasadnicze szkoły górnicze*, s. 21.

³⁵ S. Bułak: *Zagadnienie werbunku młodzieży do zawodu górniczego*, „Węgiel” 1950, nr 6, s. 18–20.

³⁶ H. Kamieniecki: *Jak werbowaliśmy młodzież do zawodu górniczego*, „Szkoła Zawodowa” 1953, nr 18.

³⁷ T. Czajkowski: *Pamiętajmy o nowych kadrach*, „Gospodarka Górnicza” R. II, 1952, nr 6; *Zajęcia praktyczne w zasadniczych szkołach górniczych*, „Szkoła Zawodowa” 1951, nr 9, s. 34–46.

³⁸ S. Cholewa: *Czy nasze szkoły wyrabiają w młodzieży cechy niezbędne w zawodzie górniczym*, „Szkoła Zawodowa” 1955, nr 23.

³⁹ B. Kisielel: *Jak organizowaliśmy praktyczne nauczanie w szkołach górniczych*, „Szkoła Zawodowa” 1955, nr 23, s. 12–14.

⁴⁰ T. Łaciak: *Jak są przygotowani do pracy absolwenci szkół górniczych*, „Szkoła Zawodowa” 1956, nr 15–16.

⁴¹ R. Konieczny: *O współpracy szkół górniczych z kopalniami*, „Wiadomości Górnicze” 1962, nr 7–8.

⁴² Nowak: *Kształcenie kadr górniczych*.

⁴³ T. Szymaszek: *Jak zaspokoić potrzeby kadrowe górnictwa i energetyki*, „Szkoła Zawodowa” 1962, nr 4, s. 11–13.

⁴⁴ Mank: *Motywy wyboru zasadniczej szkoły górniczej*.

⁴⁵ Zagadnieniem rekrutacji do szkół górniczych Lubelskiego Zagłębia Węglowego zajmował się autor niniejszego artykułu, co zostało zawarte w pracy doktorskiej „Droga do zawodu górnika”. (Na podstawie badań abiturientów zasadniczych szkół górniczych Lubelskiego Zagłębia Węglowego), napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Włodzimierza Mirowskiego.

Jak dowodzą wyniki badań Instytutu Brookingsa, największy wpływ na produktywność pracy mają czynniki edukacyjne, a nie technologiczne czy organizacyjne.⁴⁶ Wydajność pracy zależy w 36% od wiedzy związanej z produkcją i w 42% od uzyskanego wykształcenia. Na maszyny i technologie przypada 15%, a na pozostałe czynniki 7%. Z tymi wnioskami należy zgodzić się i pamiętać, iż inwestowanie w kształcenie zawodowe może być bardziej opłacalne niż w nowe technologie bez zabezpieczenia kwalifikowanych kadr.

Ostatni krąg problemowy to zagadnienia związane z regionalnymi uwarunkowaniami funkcjonowania szkół górniczych. Kwestie te porusza J. Sokołowska w pracy *Śladami robotniczego awansu*. Jest to publikacja, która ma wartość nie tylko dokumentacyjną i historyczną, lecz także metodologiczną.⁴⁷ Pozycje dwóch innych autorów, B. Pawełczyk⁴⁸ i M. Kikuta⁴⁹, także dotyczą wpływu społeczno-regionalnych czynników na działalność dydaktyczno-wychowawczą szkół górniczych. Jak stwierdzają ci badacze, szkolnictwo górnicze może sprostać stawianym mu wymogom wówczas, gdy będzie szukać i tworzyć odpowiedni model edukacyjno-wychowawczy. Model ten powinien być adekwatny do tego typu kształcenia oraz środowiska, w którym szkoły górnicze funkcjonują. Chodzi tu także o kształtowanie wśród uczniów specyficznego wzoru osobowego górnika. Wynika on z kulturowego ideału osobowości i środowisk wychowawczych działających na młodzież górniczą. Szkolnictwo górnicze musi dostosować się do potrzeb społeczno-gospodarczych i kulturowych regionu, w którym funkcjonuje. Ta zasada dotyczy także całego szkolnictwa zawodowego w Polsce.

Powyższy przegląd pozwala wyciągnąć wniosek, że w zasadzie nie ma takich opracowań, które by obejmowały całość szkolnictwa tego typu w Polsce. Badania na ten temat są w warunkach polskich szczególnie ważne. Jedynie one mogą być podstawą do tworzenia właściwej teorii kształcenia zawodowego górników, której dotychczas nie posiadamy. Ogólna teoria kształtowania zawodowego — twierdzi J. Kurjaniuk — „powinna jednoznacznie we wszystkich swych obszarach i związanych z nimi obszarach badawczych traktować wyodrębnienie zawodu z całej sfery pracy ludzkiej. Do takiego postawienia sprawy upoważniają zarówno względy formalne, jak i merytoryczne”.⁵⁰

⁴⁶ *Why Growth Rates Differ*, Washington, Brookings Institute 1967.

⁴⁷ J. Sokołowska: *Śladami robotniczego awansu*, Państwowe Technikum w Bytomiu i jego absolwenci, Katowice 1972.

⁴⁸ B. Pawełczyk: *Analiza i struktura uczniów Z.S.G. „Siemianowice”*, Katowice 1962, (praca nie opublikowana).

⁴⁹ M. Kikuta: *Młode kadry górnicze w kopalni „Niwka”*, „Gospodarka Górnictwa” 1953, nr 6.

⁵⁰ J. Kurjaniuk: *Problemy kształcenia zawodowego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa 1981, s. 11.

Istnieje konieczność jednoznacznego zdefiniowania podstawowych terminów związanych ze szkolnictwem zawodowym. Głównie chodzi tu o samo pojęcie „zawód”. Względy merytoryczno-praktyczne wskazują, że nie powinno być takich sytuacji, w których gospodarka narodowa oczekiwałaby na kandydata do określonego zawodu, gdy został on przygotowany do zawodu zupełnie innego.

SUMMARY

The article discusses the results of studies on the specific and at the same time important subject of vocational education, which is mining.

The achievements of studies on the system of mining schools before World War II were presented in brief, followed by a broader discussion of studies published after the War in Poland. Since sociological studies on the subject are often of interdisciplinary and random character, the survey was presented under certain thematic headings. These are: studies and publications on the history of mining schools in Poland; studies on the specific character of the mining profession; studies and papers on the model and role of the mining school in the framework of vocational school system, with a particular emphasis on the specific character of this model; studies analyzing the mining school from the standpoint of its real educational and didactic functions, which determines the actual preparation for this trade; publications connected with the region where there are mining schools.

The presented achievements of the Polish social thought concerning the system of mining schools can and should be used for developing a model of the mining school that would be adequate for the changing social reality and social needs.